

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.713

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/154-35>

Алексєнко Л. М.

доктор економічних наук, професор,
Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту
Тернопільського національного економічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4840-0188>

Alekseyenko Lyudmyla

Ivano-Frankivsk Research and Development Institute
of Management Ternopil National Economic University

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ
В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО РИНКУ

У статті піднімаються питання, які визначають теоретико-емпіричні засади доцільності перегляду й наповнення новим змістом державного регулювання ринків фінансових послуг (спліт). Рух капіталів в умовах просторового розвитку економік приводить до поступового нівелювання розходжень у наданні фінансових послуг залежно від способів залучення фінансування, а саме за допомогою банківських послуг або ринку цінних паперів. Це потребує модернізації взаємодії елементів банківського бізнесу та визначення передбачуваності функціонування національного фінансового ринку. Перспектива ефективного розвитку фінансового ринку полягає в нерозривному зв'язку та причинно-наслідковій зумовленості узгодження дій держави та професійних учасників цього ринку в процесі своєчасної реалізації нормативно-правових положень про спліт.

Ключові слова: державне регулювання, банківський бізнес, фінансовий ринок, просторовий розвиток економіки, фінансова невизначеність, спліт.

STATE REGULATION OF BANKING BUSINESS
UNDER MODERNIZATION OF THE FINANCIAL MARKET

The article deals with the problems of theoretical and empirical scientific research of institutional principles of reviewing and filling of state regulation of banking business with new content under formation of the developed banking system. The theoretical and methodological bases of the study are dialectical, system-logical and complex methods of scientific cognition, which have made it possible to ensure the validity and justification of conclusions and recommendations. The practical relevance of the study is that the fundamental tenets of the financial theory, the Strategy of Ukrainian Financial Sector Development until 2025, the NBU Strategy and Action Program for 2020, the main provisions of the USAID Financial Sector Transformation Project allow, in the current context, the modernization of Ukraine's financial sector to formulate proposals for creation of an effective system of state regulation of banking business. The basic theoretical and methodological approaches to justification are systematized: necessity of making non-standard decisions in banking business in accordance with optimization of banking process and modernization of the financial market; the essence of state regulation of banking business and clarifying its role in ensuring the stability, consistency and reliability of banking activities, protection of depositors' interests; systematization of the approaches of state regulators to the intentions to enforce the provisions of the Split Law; reform of the system of certification of asset managers and stock market specialists. It is argued that in order to increase the stability and efficiency of the banks and the banking system, it is necessary to improve the transmission mechanism by: ensuring an increase in the share of derivatives in the volume of bank customers' operations in the currency market of Ukraine; an increase in the average daily volume of the secondary market of the domestic government bonds; ensuring an increase in the daily volume of government repo operations with the domestic government bonds. The sequence of financial market modernization will help to systematize the development of financial services and the financial system as a whole.

Keywords: state regulation, banking business, financial market, spatial economic development, financial uncertainty, split.

JEL classification: E58, G18.

Постановка проблеми. Становлення й розвиток національного банківського бізнесу відбуваються у складних умовах реформування економіки держави та модернізації фінансового ринку. Орієнтація України на пріоритетність європейської інтеграції потребує зваженої грошово-кредитної політики, спроможної відстояти інтереси вітчизняних банків і банківських об'єднань під час входження у налагоджену ринкову систему. Директор-розпорядник МВФ Крістіана Георгієва визнає,

що геополітична напруженість зумовлює непевність у тому, що торговельне перемир'я приведе до довготермінового миру, а також можливостей державної політики щодо спроможності попередження розчарувань населення. Відповідно, невизначеність перспектив послабляє «впевненість підприємців, інвестиції й зростання» [1]. У цих умовах міжнародні фінансові інституції мають сприяти «стратегії передачі» знань, ресурсів та реалізації політики регулювання.

Основні засади функціонування економіки висувають на перший план формування науково обґрунтованої концепції розвитку фінансового сектору, зокрема банківського бізнесу та його ролі в організації грошово-кредитних відносин. Метою Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року є активізація реформування та розбудови національного фінансового сектору згідно з передовими міжнародними практиками та імплементаційними заходами, які визначає Угода про асоціацію між Україною та ЄС, а також міжнародними зобов'язаннями України [2]. Це передбачає очевидні переваги для банківського бізнесу, а саме зростання конкурентоспроможності фінансових послуг, забезпечення диверсифікації, підтримки платоспроможності та підвищення ефективності банківської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі вітчизняні й зарубіжні вчені особливу увагу приділяють дослідженню вдосконалення банківського нагляду та регулювання діяльності вітчизняних банків [3; 4, с. 48–52; 5, с. 183–190; 6, с. 129–132; 7, с. 853–856; 8], розподілу регуляторних функцій на фінансових ринках [1; 2; 9]. Вчені-експерти МВФ у праці «Передача грошово-кредитної політики на ринки, що розвиваються, та економіки, що розвиваються» (2020 рік), досліджуючи проблематику залежності реалізації грошово-кредитної політики від процентних ставок, інфляції та виробництва, визначили, що сучасна грошово-кредитна політика має більше значення для монетарної політики, ніж для розвитку фінансового ринку [9].

Мета статті. Незважаючи на досить ґрунтовні наукові праці з досліджуваної тематики, є низка питань, що потребують поглибленого дослідження, зокрема виявлення та осмислення сутності державного регулювання банківського бізнесу в умовах формування розвиненої банківської системи, яке має ґрунтуватись на сучасних теоретичних і методологічних засадах ринкової економіки та фінансового ринку.

Виклад основного матеріалу. Розширення фінансової діяльності банків та масштабів міжнародних банківських операцій і структур потребує нового корпоративного стилю, а також вираженого підходу з боку національних центральних банків та міжнародних регуляторів. У цьому контексті особливої уваги заслуговує фундаментальне дослідження «Вплив конфлікту та політичної нестабільності на банківські кризи в країнах, що розвиваються» (2020 рік) щодо впливу конфліктів та політичної нестабільності на посилення банківських криз у країнах, що розвиваються. Аргументовано, що ці події в одній країні зумовлюють виникнення фінансових криз і можуть мати негативний вплив на банківські системи сусідніх країн [3].

Для попередження фінансових потрясінь Міжнародний валютний фонд розробляє додаткові рекомендації щодо подальших дій в умовах, які можуть стати більш важкими, ніж під час світових фінансових криз [1]. Суб'єкти господарювання й громадяни можуть зіштовхнутися з різким скороченням доходів і потенційним банкрутством. Відповідно, зростає тиск на банківську систему, а неминучим може стати дефолт по боргових зобов'язаннях.

В умовах фінансових дисбалансів директивні органи більшості країн мають продемонструвати коор-

динацію дій, об'єднати зусилля для розроблення необхідної нормативно-правової основи для фінансового сектору, а саме підвищення мінімальних стандартів якості й величини банківського капіталу, ліквідності, а також підтримку буферних резервів вище певного мінімуму, щоб їх можна було безпечно використовувати в умовах економічних стресів. Поділяємо точку зору вітчизняних вчених-економістів, які вважають, що сучасна економіка вимагає прийняття нестандартних рішень у банківській сфері, відповідно, модернізація та оптимізація банківських процесів, послуг, підвищення якості обслуговування разом з низькими витратами обігу є запорукою успішного розвитку банків в умовах фінансової нестабільності [7, с. 856].

Основні засади функціонування економіки висувають на перший план формування науково обґрунтованої концепції розвитку банківського бізнесу та його ролі в модернізації фінансового ринку. Зауважимо, що проблематика збалансування портфеля інвесторів є особливо актуальною для країн Європейського Союзу. У 2019 році інвестори Євросоюзу (інвестиційні фонди та домогосподарства) зменшили обсяги придбання цінних паперів, націлених на програми державного сектору та інших боргових цінних паперів у євро, на інструменти зовнішнього боргу, зокрема на державні суверенні боргові цінні папери, випущені розвиненими країнами не Євросоюзу [10]. Це впливає на діяльність банків та інших учасників національних фінансових ринків, оскільки боротьба за клієнтів приводить до міжнародної експансії, консолідації фінансових активів, диверсифікації продуктів. Провідні науковці в сегменті банківського регулювання визначають, що діагностування фінансових потоків банківської системи та окремих банків є важливою складовою частиною системи економічної безпеки в ринковій економіці [4, с. 48].

Доцільно визначити передбачуваність взаємодії елементів банківського бізнесу в умовах просторового розвитку економіки. По-перше, фінансова глобалізація суперечливим чином впливає на банківський бізнес, оскільки постійно відбуваються переоцінка економічних процесів, перегляд базових концепцій і пропонованих прогнозів. По-друге, сучасний банківський бізнес залежить від макроекономічного розвитку та політики НБУ. Державні регулятори визначилися із заходами щодо своєчасного забезпечення реалізації постулату закону про спліт.

Діяльність банків регламентує та контролює Національний банк України [11]. Передбачені функції та операції, які постійно здійснюють банківські установи, що робить більшість процесів функціонування банківського бізнесу постійними та дає змогу розробляти зважену грошово-кредитну політику [12]. Загалом діяльність банківської системи підпорядкована цілям економічної політики держави й полягає в наданні економіці країни «специфічного товару – грошей» [5, с. 185].

З позицій наукового методу пізнання визначення поняття є відправною точкою дослідження будь-якого явища чи процесу. Важливою є реалістична оцінка понять «регулювання» та «державне регулювання банківського бізнесу» на основі визначення їх сутності, характерних ознак та специфіки здійснення. Термін «регулювання» в універсальному словнику-

енциклопедії має яскраво виражену дефініцію як вплив на певний процес задля зменшення відхилень його перебігу від бажаного [13]. Термін «державне регулювання банківської діяльності» включає сукупність економіко-правових форм, методів та інструментів, які використовує держава в процесі регулювання та за допомогою яких здійснює вплив на суб'єктів грошово-кредитного ринку [8].

Наукове дослідження державного регулювання банківського бізнесу ґрунтується на певній методології, яка включає сукупність процедур, методів і технік. Методологія дослідження дає змогу виявити сутність, різноманітність форм прояву економічних процесів та явищ, характерних для банківського бізнесу. Методологія економічного дослідження державного регулювання банківського бізнесу дає змогу відстежувати взаємозв'язки й взаємозалежності учасників процесу регулювання, тенденції та ефективність підготовлених рекомендацій. Провідні науковці в сегменті банківського регулювання виділяють такі основні принципи, на яких має ґрунтуватися банківський бізнес (банківська система), як принципи справедливості, достатності, послідовності, надійності, еластичності [6, с. 131]. Відповідно, державне регулювання банківського бізнесу має забезпечувати стабільність, послідовність і надійність банківської діяльності, а також захист інтересів вкладників.

У 2020 році Національний банк України в умовах системної модернізації фінансового ринку отримав розширення свого мандату щодо підвищення фінансової грамотності, здійснення нагляду та регулювання діяльності частини небанківських установ, а також підвищення ефективності захисту прав споживачів фінансових послуг. Крім того, додано новий вид інтервенції на умовах «своп» з купівлі/продажу/обміну іноземної валюти; здійснено перехід на міжнародні торгові системи (Bloomberg) у процесі розміщення Міністерством фінансів України ОВДП тощо [14]. Отже, НБУ розширює можливості валютного регулювання ринку.

Проблематика вдосконалення державного регулювання банківського бізнесу в умовах модернізації фінансового ринку потребує конкретних науково-методичних розробок з урахуванням інтересів і завдань інших учасників фінансової екосистеми. По-перше, Верховна Рада України 12 вересня 2019 року ухвалила закон про вдосконалення функцій державного регулювання ринків фінансових послуг (спліт). Протягом перехідного періоду (до 1 липня 2020 року) відбудеться передача функцій регуляторів (процедури правозастосування, подання звітності, порядку надання адміністративних послуг). По-друге, у процесі впровадження спліта здійснюватиметься консолідація функцій щодо регулювання фондів фінансування об'єктів будівництва, здійснення операцій з нерухомістю, недержавних пенсійних фондів. По-третє, в рамках Меморандуму про виконання положень закону про спліт Нацкомфінпослуг має передати НКЦПФР усю документацію, бази даних, інформаційні системи тощо.

Зважаючи на вищенаведені позиції, можемо узагальнити, що до інституційних проблем перегляду й наповнення новим змістом державного регулювання

ринків фінансових послуг (спліт), зокрема банківського бізнесу, доцільно віднести розвиток ліквідних ринків фінансових інструментів (корпоративних акцій та облігацій, деривативів), дерегуляцію ринків небанківських фінансових послуг з низьким рівнем ризиків, забезпечення дієвого правового регулювання страхових посередників, кредитних спілок, надання різноманітних послуг фінансового лізингу, а також валютну лібералізацію, модернізацію біржової та депозитарної інфраструктури.

Перспективи розвитку фінансового ринку залежать від узгодження дій держави та професійних учасників ринку [14], тобто адаптації ініціатив кожної зі сторін з урахуванням того, що розвиток фінансових послуг як інструменту залучення інвестицій в економіку та стабілізація соціально-економічного розвитку країни нерозривно пов'язані. Крім того, НКЦПФР у рамках Проєкту USAID «Трансформація фінансового сектору» та представників саморегульованих організацій здійснює реформування системи атестації керуючих активами й фахівців фондового ринку, зокрема розроблення нової Програми кваліфікаційного іспиту.

Висновки. Стратегія модернізації національного фінансового ринку, скерована на зміцнення фінансової стабільності, розширення фінансової інклюзії та впровадження фінансових інновацій, актуалізує такі позиції розвитку державного регулювання банківського бізнесу. По-перше, негативно вплинула на розвиток вітчизняного банківського бізнесу політико-економічна та військова нестабільність, яка зумовлює загальну соціально-економічну дестабілізацію в суспільстві. В умовах фінансової глобалізації відбуваються переоцінка економічних процесів, перегляд базових концепцій і пропонувані прогнози, тому слід враховувати суперечності й передбачуваність взаємодії елементів банківського бізнесу. По-друге, сучасний банківський бізнес залежить від політики НБУ та розвитку фінансових ринків. Державні регулятори зацікавлені в реалізації положень закону про спліт та дотриманні етичних норм у професійній діяльності в процесі розроблення професійною спільнотою Кодексу професійної етики учасників фондового ринку. За цих умов великого значення набуває дослідження теоретичних і практичних питань розвитку банківського регулювання та на консолідованій основі застосування міжнародних стандартів формування й розвитку інфраструктури ринків капіталу (вимог EMIR, PFM, MIFIR, CSDR, MIFID II), регулювання страхової діяльності відповідно до положень Solvency II та основних принципів IAIS. По-третє, для підвищення стабільності та ефективності діяльності банку та банківської системи необхідно активізувати створення умов для розвитку фінансового ринку задля покращення дієвості трансмісійного механізму за рахунок зростання щоденного обсягу операцій РЕПО з ОВДП за рік, збільшення частки деривативів у загальному обсязі операцій клієнтів банківських установ, активізації середнього щоденного обсягу вторинного ринку ОВДП. Послідовність модернізації фінансового ринку буде сприяти систематизації розвитку фінансових послуг та фінансової системи загалом.

Список використаних джерел:

1. Georgieva K. Finding Solid Footing for the Global Economy. URL: <https://blogs.imf.org/2020/02/19/finding-solid-footing-for-the-global-economy> (дата звернення: 19.02.2020).
2. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року (концепція). URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/regulyatori-finansovogo-rinku-zatverdili-strategiyu-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku> (дата звернення: 02.02.2020).
3. Ali C., Montfort M., Rasmané O., Sandrine S. The Impact of Conflict and Political Instability on Banking Crises in Developing Countries. *Working Paper*. 2020. No. 19/41. 40 p.
4. Кузьомін О.Я., Коц Г.П., Ляшенко В.В. Сучасні методи аналізу функціонування банків: розв'язання проблемних аспектів. *Всхідно-Європейський журнал передових технологій*. 2010. № 5/3 (48). С. 48–52.
5. Д'яконова І.І. Поняття банківської системи та особливості банківської системи України. *Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка»*. 2008. № 1. С. 183–190.
6. Бочарова А.С. Теоретичні аспекти функціонування банківського сектору національного господарства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 11. Ч. 1. С. 129–132.
7. Москальов А.А., Попова Е.М. Моніторинг сучасного стану банківської системи України та впровадження іноземного досвіду для її виходу з кризового стану. *Young Scientist*. 2018. № 10 (62). С. 853–856.
8. Кузнєцова С.А., Болгар Т.М., Пестовська З.С. Банківська система : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 400 с.
9. Monetary Policy Transmission in Emerging Markets and Developing Economies / L. Brandao-Marques, R.G. Gelos, Th. Harjes, R. Sahay, Y. Xue. *Working Papers*. 2020. WPIEA2020035. 54 p.
10. Bergant K., Fidora M., Schmitz M. International Capital Flows at the Security Level – Evidence from the ECB's Asset Purchase Programme. *Working Paper*. 2020. No. 20/46. 46 p.
11. Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 року № 679-XIV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 21.01.2020).
12. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (дата звернення: 22.01.2020).
13. Універсальний словник-енциклопедія. URL: <http://slovopedia.org.ua/29/53407/19359.html> (дата звернення: 22.01.2020).
14. Стратегія Національного банку України. Програма дій 2020. Київ : Національний банк України, 2020. 21 с.

References:

1. Kristalina Georgieva. Finding Solid Footing for the Global Economy (2020). Available at: <https://blogs.imf.org/2020/02/19/finding-solid-footing-for-the-global-economy> (accessed: 19 February 2020).
2. Konceptija (2020). Strateghija rozvytku finansovogho sektoru Ukrajinu do 2025 roku [Strategy of development of the financial sector of Ukraine till 2025]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/regulyatori-finansovogo-rinku-zatverdili-strategiyu-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku> (accessed: 02 February 2020) (in Ukrainian).
3. Compaoré Ali, Mlachila Montfort, Ouedraogo Rasmané, Sourouema Sandrine (2020). The Impact of Conflict and Political Instability on Banking Crises in Developing Countries. *Working Paper*. No. 19/41, 40 p. (accessed: 28 February 2020).
4. Kuzjomin O.Ja., Koc Gh.P., Ljashenko V.V. (2010). Suchasni metody analizu funkcionuvannja bankiv: rozv'jazannja problemnykh aspektiv [Modern methods of analyzing the functioning of banks: solving the problematic aspects]. *Vsytchno-Evropejskij zhurnal peredovykh tekhnologij*, vol. 5/3, no. 48, pp. 48–52 (in Ukrainian).
5. D'jakonova I.I. (2008). Ponjattja bankivskoj systemy ta osoblyvosti bankivskoj systemy Ukrajinu [The concept of the banking system and features of the banking system of Ukraine]. *Visnyk Sums'kogho derzhavnogho universytetu. Serija "Ekonomika"*, vol. 1, pp. 183–190 (in Ukrainian).
6. Bocharova A.S. (2018). Teoretychni aspekty funkcionuvannja bankivskogho sektoru nacionalnogho ghospodarstva [Theoretical aspects of functioning of the banking sector of the national economy]. *Naukovyj visnyk Khersonskogho derzhavnogho universytetu*, vol. 11, no. 1, pp. 129–132 (in Ukrainian).
7. Moskaljov A.A., Popova E.M. (2018). Monitoryng suchasnogho stanu bankivskoj systemy Ukrajinu ta vprovadzennja inozemnogho dosvidu dlja jiji vykhodu z kryzovogho stanu [Monitoring of the current state of the banking system of Ukraine and introduction of foreign experience to overcome the crisis]. *Young Scientist*, vol. 10, no. 62, pp. 853–856 (in Ukrainian).
8. Kuznjecova S.A., Bolghar T.M., Pestovs'jka Z.S. (2014). *Bankiv'sjka sistema. Navch. posibnyk* [Banking system. Educational textbook]. Kyjiv : Centr uchbovovi literatury, 400 pp. (in Ukrainian).
9. Brandao-Marques Luis, Gelos R.G., Harjes Thomas, Sahay Ratna, Xue Yi (2020). Monetary Policy Transmission in Emerging Markets and Developing Economies. *Working Papers*, WPIEA2020035, 54 pp. (accessed: 21 February 2020).
10. Bergant Katharina, Fidora Michael, Martin Schmitz (2020). International Capital Flows at the Security Level – Evidence from the ECB's Asset Purchase Programme. *Working Paper*. No. 20/46, 46 p. (accessed: 28 February 2020).
11. Verkhovna Rada Ukrajinu (1999). Pro Nacionalnynj bank Ukrajinu: Zakon Ukrajinu vid 20.05.1999 r. No. 679-XIV [About the National Bank of Ukraine. The Law of Ukraine from 20.05.1999 No. 679-XIV]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (accessed: 21 January 2020) (in Ukrainian).
12. Verkhovna Rada Ukrajinu (2000). Pro banky i bankiv'sjku dijalnistj: Zakon Ukrajinu vid 07.12.2000 r. No. 2121-III [About Banks and Banking. The Law of Ukraine from 07.12.2000 No. 2121-III]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (accessed: 22 January 2020) (in Ukrainian).
13. *Universalnynj slovnyk-encyklopedija* [Universal Encyclopedia Dictionary] (1999). Available at: <http://slovopedia.org.ua/29/53407/19359.html> (accessed: 21 January 2020) (in Ukrainian).
14. Nacionalnynj bank Ukrajinu (2020). *Strateghija Nacionalnogho banku Ukrajinu. Prohrama dij 2020* [Strategy of the National Bank of Ukraine. The 2020 Action Program]. Kyjiv : Nacionalnynj bank Ukrajinu, 21 p. (in Ukrainian).